

บทที่ 5

บทสรุป

สภาพชีวิตของชาวนา—ชาวสวนยางพาราในอดีต มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ผูกพันอยู่กับ ธรรมชาติ ฟังฟังธรรมชาติ ทานอาหาร เช่น ปลา สัตว์ป่า สมุนไพร มาใช้เพื่อการดำรงชีพ มีการปลูก ข้าวเพื่อบริโภค มีการผลิตที่ไม่สลบซับซ้อน ใช้แรงงานคนในครอบครัว แรงงานสัตว์เลี้ยง และเครื่องมือ การผลิตต่างๆ มีการพึ่งพิงกันสูงในหมู่เครือญาติ เพื่อนฝูง ยึดโยงกันด้วยสายใยวัฒนธรรม เป็น วัฒนธรรมของความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรต่อกัน ร่วมพิทักษ์และปกป้องชีวิต ทรัพย์สินของกันและกัน มีความเชื่อร่วมกัน และมีจิตวิญญาณเชื่อมโยงระหว่างผู้คนกับความเชื่อนั้นได้ อย่างแนบสนิท เห็นได้ชัด ในกรณีชาวนาเชื่อเรื่อง “แม่โพสพ” อย่างลึกซึ้งและศรัทธายิ่ง สะท้อนออก มาให้เห็นชัดเจนในพิธีทำ “ขวัญข้าว” เพื่อบูชาแม่โพสพ ซึ่งมีการอันเชิญแม่โพสพมาสถิตใน “ขวัญข้าว” เป็นมิ่งขวัญของชาวนาอย่างน่าประทับใจยิ่ง ดังนี้

สิบนิ้วดำเนิน ขอเชิญพี่เลี้ยง ทำดีอยู่เคียงข้างพระมารดา มธุลีเทวา ทั้ง แม่เหล็กกล้าแม่โพสพ ปลาทองนำหน้า นำแม่เสด็จมา จากแถวเทวี ข้าวเหนียวข้าว เจ้า สิ่งละ 7 เม็ดสำเร็จโดยดี ขอพระมธุลี นำหน้าแม่กามา มาให้ขวัญข้าว เกิดลูก เกิดเต้า เต็มไร่เต็มนา มนุษย์ทั้งหลาย ใฝ่รอดชีวา ด้วยคุณพระมารดา ศักดิ์สิทธิ์ เกกล้าโดยตรง วันนี้ลูกยา เก็บเกี่ยวเสร็จแล้วหนา เเชิญพระมารดา จับผ้าทองทรง ชักขานกลิ้งวง ให้หอมล้อมมา นางแก้วนางทอง ทองพูนหนุนห้อง พวงหวายลูก ปลา นังข้าวนางป้อม ปู่กะดอมแมงดา ทูมพอนโสภะ ไยยอย่างดี ขอพรข้อมพร้าว นังอุหลันเต่า ข้าวจรูทที่ พิศเวียวยอดตอง ทองร้องทองรี จุดเทียนเข้าที่ ข้าวหยาข้าว ร่าน ข้าวข้อมพริกดำ ทำหอมประจำ ข้าวประแจ้หอมหวาน ข้าวข้อมไม้ไผ่ ไข่มดริน คลาน ดาวเรืองนันทัน นางหงส์สงรส เหลืองแดงปรากฏ เมล็ดใหญ่นาเขย ทั้งข้าว ย่านไซ งอกงามขึ้นไทร รวงใหญ่ไม่หย่อน ปากนกนี้แท้ เพียงแต่งามอน รวงทอง เป็นก้อน เชิดชูดูงาม ข้าวข้อมไข่เบ็ด ไช้เทรียงเรียงเม็ด เด็ดหมายดูเอื้อง ไข่แมงดา ลาย ข้าวกลายแดงเล่า เเชิญมาเถาะแม่เจ้า ทำขวัญให้สบาย ถึงข้าวกลายฤกษ์ ลูก นิกอยู่มีววย ข้าวมาเองไซร์ นางพุ่มตลุมโพ เล็บนกมหาชัย มาแล้วอย่าไป ขอกอก ดอกโต นางงามข้าวหนัก นายรักทั้งคู่ มะลิซ้อนผู้ อยู่ป่าสงสาร เเชิญมาอย่านาน เกิดท่านทั้งคู่ เเชิญมาอยู่เม็ด เสด็จมาอยู่รวง มารับเครื่องบวงสรวง ที่ขำร้องเชิญ มัน อยู่ในนา กะเรียกมาไว้ อย่าได้งน ขวัญอยู่ในไร่ ให้มาทุกคน มาสร้างกุศล แก่ คนจนหนา ให้แม่โพสพ เอื้ออ้อยสร้อยเศร้า นิกถึงมารดา ถึงจะเอาไปขาย อย่าให้ ขาดราคา ถึงจะเอาไปค้า อย่าให้ขาดทุน นี้เจ้าตัวจะทำบุญ จะแทนคุณพระมารดา

ให้ยังนาโค แม่โพสพโพ มาโส สาวัง สิริวาโย อะระหัง อิติมาณี มานิมามา มาเถอะ
แม่ขวัญเจ้าเอ๋ย¹

วัฒนธรรมและความเชื่อเช่นนี้ อยู่ในวิถีชีวิตของชาวนาในอดีต เป็นสิ่งที่ยึดโยงจิตใจของชาวนากับอาชีพที่ตนทำอยู่ การทำนาจึงมีความหมายไม่เพียงแค่การผลิตเพื่อบริโภคหรือเพื่อขาย แต่เป็นวิถีชีวิตที่เป็นองค์รวม เชื่อมโยงอาชีพและความเป็นอยู่ของตนกับธรรมชาติ ศาสนา และความเชื่อ ซึ่งเป็นมิติลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ ที่ทำให้อาชีพทำนาในอดีตเป็นอาชีพที่มีความหมายพิเศษในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย ซึ่งสาระและความหมายนี้จะเปลี่ยนไปเมื่อชาวนาเริ่มผลิตข้าวเพื่อขาย ใช้เครื่องจักรแทนแรงงานในครอบครัว ญาติมิตร เพื่อนบ้านและสัตว์เลี้ยง และความเชื่อเรื่องแม่โพสพจางหายไปจากวัฒนธรรมของชาวนา สิ่งที่หล่อเลี้ยงใจของชาวนาที่มุ่งผลิตเพื่อขายจึงอยู่ที่เม็ดเงินขนาดมิดทางจิตวิญญาณที่จะเป็นแรงบันดาลใจให้ยืนหยัดสู้บทอดอาชีพนี้ต่อไป เมื่อการทำนาประสบภาวะขาดทุนหรือเมื่อมีทางเลือกอื่นที่จะทำให้มีรายได้ดีกว่า

การทำนา—การทำสวนยางพารา ซึ่งเป็นงานที่ยากลำบาก ใช้แรงงานมากในบางขั้นตอนการผลิต การคมนาคมที่ไม่สะดวก และอำนาจรัฐที่แทรกแซงลงมาไม่ถึงหรือละทิ้งการดูแลอย่างจริงจัง มุ่งแต่แสวงหาประโยชน์จากผู้คนในรูปของการเกณฑ์แรงงาน การเก็บส่วยสาอากร ตามระบบศักดินา ทำให้ผู้คนต้องช่วยเหลือตัวเอง ผู้คนจะคิดถึง “น้ำใจ” มากกว่าสิ่งอื่นใด เพราะน้ำใจจะทำให้คนเกื้อกูลกัน พึ่งพากัน เกาะตัวกันแน่นเพื่อเป็นเกราะป้องกันภัย ทั้งจากผู้คน สัตว์ร้าย และภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในท้องถิ่นแถบนี้

หลังจากชาวนา—ชาวสวนยางพารา เริ่มผลิตข้าวและยางพาราเพื่อขาย ประมาณต้นทศวรรษ 2470 ตลาดและเงินเริ่มมีบทบาท และค่อยๆ แทรกตัวเข้ามาในชุมชน แต่ตลาดไม่ถึงกับสามารถบงการวิถีชีวิตของชาวนา—ชาวสวนยางพาราได้ ตลาดเพียงควบคุมด้านการซื้อขายผลผลิต เพราะชาวนายังไม่ได้เปลี่ยนปัจจัยการผลิต และความจำเป็นในการใช้เงินยังมีไม่มากนัก เนื่องจากทรัพยากรยังมีความสมบูรณ์อยู่มาก ชาวนา—ชาวสวนยางพารา ยังสามารถแสวงหาบริโภคได้โดยไม่ต้องใช้เงินซื้อหา ฉะนั้นวิถีชีวิตและวิธีการผลิตจึงยังเหมือนเดิม มีการเคลื่อนไหวเพียงเล็กน้อยในช่วงทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา เมื่อชาวนา—ชาวสวนยางพารา ต้องการส่งบุตรหลานศึกษาสูงขึ้น เพื่อเลื่อนฐานะของตนในสังคม ความจำเป็นต้องใช้เงินจึงเริ่มมีขึ้น การมีหนี้สิน การสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินเริ่มปรากฏร่องรอยให้เห็น

ช่วงการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เกิดขึ้นหลังพ.ศ. 2503 เมื่อรัฐประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และต่อมาอีกหลายฉบับ มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยวัดกันที่การเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวของประชากรภายในประเทศ โดยมีตัวเงินเป็นดัชนีชี้วัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว รัฐได้เร่งสร้างความเจริญทางด้านวัตถุ เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตตามระบบทุนนิยม ถาวรวัตถุต่างๆ เกิดขึ้นในท้องถิ่น

* ตัวเอน คือ ชื่อข้าวพันธุ์พื้นเมือง

เพื่อปกป้องถึงความ “ทันสมัย” ตามแบบฉบับของระบบทุนนิยม ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขของระบบ ประสิทธิภาพ วิจัยกระจายเสียง หรือแม้แต่วิทยุโทรทัศน์ สิ่งเหล่านี้ทำให้วัฒนธรรมเมือง ซึ่งมีเจ้าของระบบ ทุนนิยมทับซ้อนอยู่ แทรกตัวเข้ามาในชุมชนได้เร็วขึ้น วัฒนธรรมเมืองมุ่งเน้นความเจริญทางด้านวัตถุ วัตถุคุณค่าของคนด้วยความร่ำรวย และแสวงหาวัตถุมาประดับบารมี ซึ่งต้องใช้เงินซื้อทั้งสิ้น เงินจึง แทรกตัวเข้ามาในชุมชนพร้อมๆ กับค่านิยมของชาวนา—ชาวสวนยางพารา ที่ค่อยๆ เริ่มเปลี่ยนไป

เงิน เริ่มมีบทบาทมากยิ่งขึ้นในชีวิตประจำวัน ชาวนา—ชาวสวนยางพาราเริ่มต้องการเงินมากขึ้น เพื่อซื้อหาเครื่องอุปโภคและบริโภคที่เกินความจำเป็นในชีวิตประจำวัน ตามวัฒนธรรมเมือง เช่น วิद्यุ โทรทัศน์ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตากา๊ส เป็นต้น สภาพชีวิตค่อยๆ เริ่มเปลี่ยนชาวนา—ชาวสวนยาง พารา เริ่มจะถูกเงินและตลาดเข้าควบคุมชีวิตมากขึ้น เมื่อชาวนา—ชาวสวนยางพาราปรับเปลี่ยน เทคโนโลยีการผลิต ไม่ว่าจะเป็น ข้าวพันธุ์ใหม่ ยางพันธุ์ดี รถไถ ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง เพื่อเร่งผลผลิต ของตนให้สูงขึ้น ทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต และขยายพื้นที่การเพาะปลูก เพื่อนำผลผลิตไปขาย ในตลาดแสวงหากำไรในรูปของ ตัวเงินจากการขายผลผลิตของตน ซึ่งสู้เสี่ยงมากขึ้นเพราะตลาดมี ความไม่แน่นอนสูง บางครั้งชาวนา ชาวสวนยางพารา ขายผลผลิตประสบภาวะขาดทุนหรือผลผลิตได้ ราคาต่ำ เพราะภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจากน้ำท่วม ฝนแล้ง ทำให้ “น้ำลุ่ม” หรือ “ข้าวม่าน” ล้วนทำให้ ชาวนา—ชาวสวนยางพาราขาดทุนทั้งสิ้น ในขณะที่เดียวกัน ชาวนา—ชาวสวนยางพารา ก็ไม่สามารถพึ่ง พึ่งความอุดมสมบูรณ์ของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ดังเช่นในอดีต เพราะความสมบูรณ์เหล่านี้ส่วนหนึ่ง ถูกทำลายลงด้วยการกระทำของชาวนา—ชาวสวนยางพาราเอง ที่ใช้สารเคมี ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาฆ่า แมลง ยาฆ่าวัชพืช อย่างเกินพอดี ทำลายระบบนิเวศ ทำลายชีวิตสัตว์ จนความสมบูรณ์ค่อยๆ หายไป ไม่สามารถช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันได้อีกต่อไป เพราะต้องซื้อหาด้วยเงินทั้งสิ้น วิถีชีวิต ของชาวนา—ชาวสวนยางพาราผูกติดอยู่กับตลาด ขายผลผลิตขาดทุนย่อมนำไปสู่การเป็นหนี้และเริ่ม พอกพูนขึ้น เมื่อการผลิตซ้ำในปีต่อไปเกิดปัญหาขึ้นมาอีก

การเร่งเพิ่มผลผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดและต้องการกำไรในรูปเงินตรา ทำให้ชาวนา—ชาวสวนยางพารา ไม่สามารถพึ่งพิงแรงงานในครอบครัว แรงงาน เพื่อนฝูง ญาติมิตรและ ทรัพยากรในท้องถิ่นได้ เพราะสิ่งเหล่านี้มีไม่เพียงพอที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ชาวนา—ชาวสวน ยางพาราต้องใช้เงินจ้าง หรือซื้อหาทรัพยากรภายนอกมาใช้แทน ซึ่งขยายตัวอย่างแพร่หลายในปลาย ทศวรรษ 2510 ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิต ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้ออาทรต่อกัน ความมี น้ำใจ ค่อยๆ จืดจาง โดยมีเงินเข้ามาแทรก ชาวนา—ชาวสวนยางพารา เริ่มเปลี่ยนวิถีคิด เริ่มคิดถึง “เงิน” นึกถึงประโยชน์ของวัตถุ แทนการนึกถึง “น้ำใจ” การช่วยเหลือเอื้ออาทรกันเช่นในอดีตมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันวิถีชีวิตของผู้คนเริ่มเปลี่ยนไป จากชีวิตที่เคยอยู่อย่างเรียบง่าย ผ่อนคลาย ไปสู่ชีวิตที่ สับสน วุ่นวาย เคร่งเครียด ต้องทำงานหนัก ดิ้นรนตลอดเวลาเพื่อหาเงินมาใช้ในชีวิตประจำวัน

ลักษณะเช่นนี้ทำให้ความสัมพันธ์ภายในชุมชนจืดจางลงอย่างรวดเร็ว การเกาะตัวกันแน่นเพื่อ ป้องกันอันตรายทั้งปวงค่อยๆ ห่อนคลายลง ชุมชนเริ่มมีปัญหา มีการลักขโมยเกิดขึ้นมาก ไม่ว่าจะเป็นเกิด จากยาเสพติด หรือมีไม่พอกิน ระบบความเชื่อร่วมกันที่ยึดโยงคนให้เป็นพวกเดียวกัน เช่น ความเชื่อ เรื่องแม่โพสพจางหายไป การบริโภคเปลี่ยนไปบริโภคแบบสังคมเมือง เน้นการแสวงหาวัตถุ เพื่อปกป้อง

ถึงฐานะและความร่ำรวยของตน วัฒนธรรมที่ตึงตัง เช่น ความเชื่อ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมเมือง ซึ่งเป็นตัวแทนของระบบทุนนิยม ทำให้ผู้คนอยู่อย่างตัวใครตัวมันมากขึ้น เป็นสภาพที่น่าห่วงใยและกังวลยิ่ง

ในส่วนของรัฐบาล ตั้งแต่รัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา ได้พยายามสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นชลประทาน ถนน และการติดต่อสื่อสารต่างๆ การสร้างถาวรวัตถุให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น เป็นเจตนาที่ดีของรัฐที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น แต่เนื่องจากรัฐขาดข้อมูลในระดับพื้นที่อย่างเพียงพอ ขาดการวางแผนและการจัดการที่ดี การก่อสร้างสิ่งเหล่านี้แทนที่จะเกิดผลดีต่อคนในท้องถิ่น กลับกลายเป็นการซ้ำเติมความทุกข์ยากของผู้คนให้หนักหนาสาหัสยิ่งขึ้น เห็นได้ชัดกรณีการปิดปากกระวะเพื่อกันไม่ให้น้ำเค็มในอ่าวไทยไหลลงมาในทะเลสาบสงขลา เพื่อให้ชาวนาสามารถปลูกข้าวได้มากขึ้นหรือการตั้งเครื่องสูบน้ำจืดไปเลี้ยงไรนาในทุ่งระโนดจนเกินพอดี ทำให้น้ำเค็มไหลย้อนจากปากทะเลสาบขึ้นมาสูง มีผลให้น้ำในทะเลสาบเค็มมากขึ้น² ส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในกลุ่มน้ำทะเลสาบทั้งระบบดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐผิดพลาดซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนคนในท้องถิ่นไม่ขึ้นชมรัฐ มองรัฐในฐานะผู้ที่มาทำความเสียหายให้กับท้องถิ่น เห็นได้ชัดอีกกรณีหนึ่งคือ การปรับปรุงถนน ถนนส่วนใหญ่ที่มีอยู่เดิม ผู้คนสามารถใช้สัญจรไปมาได้ในฤดูแล้ง ในฤดูฝน โดยเฉพาะในช่วงน้ำหลากน้ำจะสามารถไหลผ่านข้ามถนนไปได้ ทำให้ไรนาไม่ได้รับความเสียหาย เพราะน้ำไหลลงทะเลได้สะดวก หลังจากรัฐได้พัฒนาปรับปรุงถนนใหม่ ยกยกระดับให้สูงขึ้นถนนกลายเป็นเขื่อนกั้นน้ำ ไม่ให้น้ำไหลผ่านไปยังทะเลได้สะดวก ทั้งนี้เพราะกรมทางหลวงฝังท่อให้น้ำไหลผ่าน มีขนาดเล็กและจำนวนน้อยแห่งเกินไป น้ำจึงไหลไม่ทัน ซึ่งเกิดขึ้นที่บ้านบางแก้วใต้ บริเวณเมืองเก่า เดิมก่อนพ.ศ.2521-2522 ยังไม่พัฒนาถนน ชาวนาสามารถทำนาได้ผลดี แต่พอถนนเสร็จบริเวณด้านบนซึ่งเป็นแหล่งรับน้ำจากคลองต่างๆ ที่ไหลลงสู่ทะเล 5-6 คลอง น้ำไหลประดังเข้ามาท่วมเต็มบริเวณนี้มีระดับน้ำสูงถึง 1.5 เมตร ท่วมขังอยู่ถึง 3-4 เดือน โดยไม่สามารถระบายลงทะเลได้ทัน ชาวบ้านไม่สามารถทำนาได้ เพราะข้าวเมื่อถูกน้ำขังนานเข้าจะเปื่อยเสียหายหมด จึงจำเป็นต้องทิ้งนาปล่อยให้พื้นที่เป็นนาร้างตั้งแต่นั้นมา³

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชาวนา—ชาวสวนยางพาราจะมีปัญหามากมายจากสภาพชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะถูกตลาดและเงินเข้ามาขังชีวิตของตน โดยชาวนา—ชาวสวนยางพาราก็ตระหนักถึงความเสียหายเปรียบที่เกิดขึ้นจากการเข้าสู่ระบบตลาด โดยที่ตนเองไม่คุ้นเคยและปรับตัวไม่ทัน ถูกตราคราบรับซื้อผลผลิตต้องพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ดังนั้นด้วยภูมิปัญญาและประสบการณ์ที่ผ่านมายาวนานตลอดชีวิตของการ ทำนาและการทำสวนยางพารา ชาวนา—ชาวสวนยางพาราได้เสนอทางออกที่น่าจะเป็นไปได้ในเวทีชาวบ้าน ทั้งเรื่อง “เศรษฐกิจชาวนา” และ “เศรษฐกิจชาวสวนยางพารา” โดยมีสาระสำคัญที่น่าสนใจ ดังนี้⁴

1. ต้องลดต้นทุนการผลิต ซึ่งอาจทำได้โดยการหาพันธุ์ข้าวหรือยางพาราที่ให้ ผลผลิตสูงกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อช่วยให้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นในพื้นที่เท่าเดิม ซึ่งเท่ากับลดต้นทุนการผลิตไปในตัว ทั้งการทำนาและการทำสวนจะต้องลดการใช้สารเคมีลงไป เพื่อค่อยๆ พื้นสภาพความสมบูรณ์ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้กลับคืนมา

2. ต้องรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาคุณภาพของผลผลิตให้ดีขึ้นและรวมกันขายผลผลิตเพื่อให้มีอำนาจต่อรองจะช่วยลดทอนการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลางลงได้ ขณะเดียวกันก็จะสามารถตัดพ่อค้าคนกลางให้น้อยลงด้วย การรวมตัวเกิดขึ้นมากมายทั้งกลุ่มชาวนา และกลุ่มชาวสวนยางพารา แต่ที่น่าสนใจคือ การรวมตัวของกลุ่มขายยางบ้านพรุ ซึ่ง พรึม นันทรรัตน์ เป็นกำลังสำคัญในการก่อตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2512 สามารถพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นระยะเวลาจนถึง 30 กว่าปี โดยไม่มีการหยุดชะงัก จึงสมควรนำมาเสนอพอเป็นแบบอย่างดังนี้

“กลุ่มขายยางบ้านพรุ” ก่อตั้งขึ้นโดย พรึม นันทรรัตน์ เมื่อ พ.ศ. 2512 โดยมีเป้าหมายเพื่อต่อต้านการเอาเปรียบของพ่อค้าไม่ว่าจะเป็นการกดราคา การโกงน้ำหนัก และการประเมินความขึ้นสูงกว่าความเป็นจริง ทำให้ชาวสวนเสียเปรียบ

ในระยะแรกของการก่อตั้งได้รับคำแนะนำและช่วยเหลือจากศูนย์วิจัยยางเป็นอย่างดี มีสมาชิกระยะเริ่มต้นจำนวน 5 คน ปรากฏว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สามารถขายยางพาราได้ 7.90 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่คนนอกกลุ่มขายได้เพียง 7.30 บาทต่อกิโลกรัม มีส่วนต่างสูงถึง 60 สตางค์ต่อกิโลกรัม ทำให้คนนอกกลุ่มสนใจ เพราะขายได้ราคาดีจึงเข้ามารวมกลุ่มกันมาก มีสมาชิกเพิ่มขึ้น 20-30 คน ในช่วงนี้พ่อค้าเริ่มต่อต้าน เพราะเสียผลประโยชน์ ได้พยายามทุกวิถีทางเพื่อทำให้กลุ่มแตก แยก ตั้งแต่ทำขก ทำยิงกับผู้นำ ไปจนถึงให้ชาวสวนยืมเงินก่อนแล้วค่อยคืนเงินเมื่อมาขายยาง รวมทั้งจ่ายเงินสดทันทีที่ชาวสวนขายยาง พร้อมกับนั้นก็ปล่อยข่าวว่าขายยางกับพ่อค้าจะได้ราคาดีกว่า ส่วนของกลุ่มนั้นต้องรอ เพราะไม่มีเงินหมุนเวียนเพียงพอ แต่ในที่สุดก็สามารถทำความเข้าใจกันได้ การดำเนินงานจึงรอดหน้าต่อไปด้วยดี

พ.ศ. 2520 ได้เปลี่ยนชื่อกลุ่มเป็น “กลุ่มพัฒนายางแผ่นและออมทรัพย์เพื่อการผลิต” เนื่องจากสมาชิกขยายตัวมากขึ้น นอกจากนี้ พิชิต ไชยกุล อธิบดีกรมพัฒนาชุมชนในขณะนั้น ได้ให้กลุ่มพัฒนายางแผ่นฯ ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ยจำนวน 100,000 บาท เพื่อให้สมาชิกยืมทดรองจ่ายในขณะที่ยังไม่ได้ขายยาง ซึ่งตอนนั้นกลุ่มจะขาย 15 วันต่อครั้ง ทำให้สมาชิกขาดเงินทุนหมุนเวียน ในขณะเดียวกันก็ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้น เพื่อที่จะให้การรวมกลุ่มมีความสมบูรณ์และครบวงจร รวมกันขายผลผลิต ขายแล้วเก็บออมฝากสัจจะออมทรัพย์ มีทุนแล้วตั้งร้านค้าหมู่บ้านบริการสมาชิก ในช่วงนี้มีการร่างระเบียบข้อบังคับการเป็นสมาชิก การลาออก การฝากเงิน การกู้เงิน ถอนเงิน การเลือกกรรมการ เพื่อดำเนินงาน เพื่อให้การรวมกลุ่มมีประสิทธิภาพและรัดกุมรอบคอบขึ้น

“กลุ่มพัฒนายางแผ่นและออมทรัพย์เพื่อการผลิต” ได้พัฒนาก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ มีสมาชิกยางเข้าร่วมสมทบ 14 กลุ่ม เป็นของหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลบ้านพรุ 11 หมู่บ้าน 11 กลุ่ม จากตำบลพะตง 1 กลุ่ม ตำบลทุ่งลาน 1 กลุ่ม และอำเภอจะนะอีก 1 กลุ่ม เป็นเครือข่ายชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีพลังอย่างมาก ในพ.ศ. 2525 กลุ่มสามารถขายยางได้ 10 วันต่อ 1 ครั้ง จากเดิมที่ขาย 15 วันต่อครั้ง เพราะมีปริมาณยางเพิ่มขึ้น การขายยางของกลุ่มเน้นที่คุณภาพ เป็นยางแผ่นดิบชั้น 2 ทุกคนที่เป็สมาชิกจะต้องทำยางให้แห้ง สะอาด และบาง ถ้าใครไม่ทำตามเงื่อนไขแผ่นยางจะถูกคัดออก ต้องไปขายเองเป็นยางแผ่นดิบชั้น 3 มาถึงจุดนี้ ภารกิจของกลุ่มได้ขยายกว้างออกไปมากขึ้น มีสมาชิกรวมกลุ่มมากขึ้น มีกิจกรรมเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงมีการเปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์รวมยาง ศูนย์สาธิตการ

ตลาด และกลุ่มออมทรัพย์” ใน พ.ศ. 2525 และใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ทางกลุ่มจะได้รับความไว้วางใจจากกลุ่มพ่อค้าบริษัทต่างๆ สูงมาก เมื่อถึงกำหนดเวลา ประมูลยาง พ่อค้าไม่ว่าจะเป็นที่ ต.ทุ่งลุง ต.คลองแงะ และต.หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ. สงขลา จะไม่มาดูสินค้า เพราะเชื่อใจมาก หลังจากก่อนหน้านั้นเคยมาดูอยู่ระยะหนึ่ง ในการประมูล จะมีคณะกรรมการไปเก็บซองราคาดีพ่อค้าบริษัทต่างๆ เขียนปิดผนึกไว้ แล้วมาเปิดผนึก ณ ที่ทำการกลางของกลุ่ม เวลา 11.00 น. ณ วันที่มีการประมูล บริษัทใดให้ราคาสูงสุด ก็จะได้สิทธิในการซื้อขายยางในครั้งนั้น ในกรณีราคาเท่ากันจะให้สิทธิแก่บริษัทที่ได้รับการเปิดซองก่อน เรียกวิธีการนี้ว่า “ประมูลเก็บซอง” ซึ่งกลุ่มเริ่มดำเนินการใน พ.ศ. 2532 และประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

การดำเนินงานของกลุ่ม โดยเฉพาะคณะกรรมการผู้ริเริ่มจะต้องยึดหลักสำคัญที่สุด 4 ประการ คือ 1. เสียสละ 2. ซื่อสัตย์ 3. อุดหนุน 4. รับผิดชอบ จึงจะทำให้สมาชิกไว้วางใจ และคณะกรรมการจะต้องทำงานอย่างโปร่งใส สามารถเปิดให้มีการตรวจสอบได้ตลอดเวลาที่สมาชิกต้องการ การทำงานที่ซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา ทำให้ประธานกลุ่มและคณะกรรมการได้รับความเชื่อถือและศรัทธาจากสมาชิกสูงมาก ดังนั้นเมื่อกลุ่มมีปัญหาในช่วงที่มีการซื้อขายน้ำยางซึ่งราคาสูงกว่ายางแผ่น ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ซึ่งทำให้การขายยางแผ่นได้กำไรน้อยกว่า แต่แทนที่สมาชิกจะแยกตัวไปขายยางแผ่นกลับให้โอกาสประธานและคณะกรรมการแก้ไขปัญหามา ปรับเปลี่ยนการซื้อขายยางจากยางแผ่นดิบมาเป็น การซื้อขายน้ำยาง ทำให้กลุ่มไม่แตกสลายไป โดยทางกลุ่มขายยางแผ่นดิบครั้งสุดท้ายใน พ.ศ. 2536 หลังจากนั้นจะขายเฉพาะน้ำยางเท่านั้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน⁵

ส่วนชาวนา มีการรวมกลุ่มกันตั้งแต่ พ.ศ. 2518 เพื่อรวบรวมผลผลิตขายให้พ่อค้า แต่การรวมกลุ่มของชาวนา ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เพราะสมาชิกไม่ให้ความร่วมมือ ต่างคนต่างทำ ชาวนาหลายราย เช่น ชาวนาที่ อ.เมือง จ.พัทลุง มีหนี้สินกับโรงสี ซึ่งเกิดจากอุทกภัยครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2518 ทำให้นาล่ม ดังนั้นเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวก็ต้องขายให้กับโรงสี⁶ พัฒนาการของกลุ่มจึงไม่ค่อยชัดเจน อย่างไรก็ตามกลางทศวรรษ 2530 การรวมกลุ่มของชาวนาเริ่มดีขึ้น มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีการระดมทุนในชุมชนในรูปของการออมทรัพย์ เพื่อให้ชาวนาได้กู้ยืมเงิน แก้ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นมากมาย เนื่องจากขายข้าวขาดทุนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530 ในขณะที่เดียวกันได้รวบรวมผลผลิตเพื่อขายและแปรรูปเพื่อต่อตรงกับพ่อค้าด้วย พัฒนาการของกลุ่มชาวนาจึงเริ่มเข้มแข็งและมีทิศทางที่ชัดเจน

การรวมกลุ่มกันไม่ว่าจะเป็นชาวนาหรือกลุ่มสวนยางพารา สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ผู้นำกลุ่มจะต้องทำให้สมาชิกไว้วางใจและผู้นำต้องเข้มแข็ง ซื่อสัตย์ เสียสละ อุดหนุน และรับผิดชอบ สามารถบังคับให้สมาชิกปฏิบัติตามข้อตกลงที่ให้ไว้ต่อกันได้อย่างเคร่งครัด ไม่เช่นนั้นการรวมกลุ่มจะล่มสลาย

ประเด็นสำคัญที่สุดที่ทุกคนพูดถึง ไม่ว่าชาวนาหรือชาวสวนยางพารา คือ **คนหนุ่มสาว** ซึ่งเป็นลูกหลานไม่ยอมทำนาหรือทำสวนยางพารา ผู้ที่มีโอกาสดีได้รับการศึกษาดีก็ไปรับราชการหรือทำงานเอกชน ผู้ที่ด้อยโอกาสก็ไม่ยอมทำนา-ทำสวน ออกไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรม เพราะได้เงินรวดเร็วกว่า แม้คนที่เรียนสำเร็จแล้วว่างงานก็ไม่ยอมลงนา-ไปสวน ชาวนา-ชาวสวนยางพารา กริ่งเกรงไปว่าถ้ามอมมรดกให้คงจะขายเสียมากกว่าจะลงไปทำนา-ทำสวน ผู้คนส่วนใหญ่ที่มาประชุมกันเกรงว่าพวกเขาจะเป็นชาวนาและชาวสวนยางพารารุ่นสุดท้ายหรือไม่ เป็นคำถามที่น่าเป็นห่วงและจะต้องรีบแก้ไข

โดยด่วน ก่อนที่อาชีพทำนาและทำสวนยางพารา อาชีพสำคัญของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะหมดความสำคัญลงไป

ในทัศนะของผู้เขียนทางออกที่น่าจะเป็นไปได้ คือ ชาวนา-ชาวสวนยางพาราต้องรวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่น แต่ต้องเป็นการรวมกลุ่มด้วยใจสมัคร มีเป้าหมายชัดเจนร่วมกันในการต่อรองกับการเอารัดเอาเปรียบของนายทุน มีการร่วมกันผลิตเพื่อให้ผลผลิตของตนมีคุณภาพ มีการสะสมทุนคู่ขนานกันไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสมาชิกในยามขาดทุน และเมื่อมีทุนมากขึ้นควรขยายความร่วมมือให้กว้างขวางออกไปถึงระดับการร่วมลงแรงและร่วมปัจจัยการผลิต เพื่อทำการผลิตในพื้นที่ขนาดใหญ่พอที่จะทำให้สามารถลดต้นทุนการผลิตได้ ในที่สุดควรรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผนึกกำลังการทำงานแทนการดำเนินการในระบบทุนนิยม ทั้งด้านการแปรรูป ลินเชื้อ และระบบการตลาด

อย่างไรก็ตามการรวมตัวกันของชุมชนจะต้องไม่ผูกติดอยู่กับบุคคลที่เป็นผู้นำเพียงคนเดียว เพราะจะทำให้การรวมกลุ่มเปราะบางและล่มสลายได้ง่ายเมื่อขาดผู้นำที่สมาชิกเชื่อถือและศรัทธา ดังนั้นการรวมกลุ่มต้องเน้นการผูกพันกันเป็นองค์กร มีข้อตกลงภายในองค์กรเป็นหลักยึด มีกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้องกับพื้นฐานวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถประยุกต์วัฒนธรรมภายนอกชุมชนเข้ามาได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน การรวมกันโดยมีรากฐานวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลักสำคัญ จะช่วยให้การรวมกลุ่มมีความเข้มแข็ง ผู้คนในชุมชนสามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง มีศักดิ์ศรี ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสิน

ในขณะเดียวกันชาวนาและชาวสวนยางพารา ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ทำนา ทำสวน เพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่สามารถช่วยให้ชาวนาชาวสวนยางพารามีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยหันไปปลูกพืชชนิดอื่น ทำเกษตรแบบไร้นาสวนผสมมากขึ้น ด้วยการปลูกข้าวผลไม้ ยางพารา เลี้ยงสัตว์ ผสมผสานกันไปตามแต่ลักษณะของพื้นที่จะเอื้ออำนวย วิธีนี้จะช่วยให้ชาวนาชาวสวนยางพารามีอาหารเลี้ยงชีพอย่างไม่ขาดแคลนตลอดปี ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคจึงนำไปขายเพื่อให้มีเงินใช้ในชีวิตรประจำวัน นอกจากนี้ควรขยายการรวมกลุ่มด้านการออมทรัพย์ของชุมชนให้กว้างขวางออกไป เพื่อให้ความช่วยเหลือกันเมื่อเกิดความจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก เช่น การรักษาพยาบาล การส่งบุตรหลานเรียนหนังสือ เป็นต้น แต่ทั้งนี้ผู้คนในชุมชนต้องเปลี่ยนค่านิยมและวิธีคิดใหม่ ต้องไม่คิดแต่กำไร-ขาดทุน ในรูปของเม็ดเงินเพียงอย่างเดียว ให้คิดถึง “น้ำใจ” ของการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมพิทักษ์และปกป้องทรัพย์สินของกันและกันเช่นในอดีต โดยโยงยึดผู้คนเข้าด้วยกันด้วยสายใยวัฒนธรรม ที่มีระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ร่วมกัน

ในส่วนของรัฐต้องเร่งหาวิธีการทำให้ผลผลิตราคาสูงขึ้น ทั้งการแสวงหาดตลาดใหม่ๆ การลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกร โดยการเร่งวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวและยางพาราที่ให้ผลผลิตสูงเพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันต้องเพิ่มปริมาณการบริโภคผลผลิตในประเทศโดยเฉพาะยางพาราให้มากขึ้น ส่วนการพัฒนาท้องถิ่นของรัฐ ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นมากขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและเสริมสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน นอกจากนี้ต้องให้ความช่วยเหลือทางวิชาการเท่าที่จำเป็น แต่ต้อง

ไม่ใช่การขึ้นนำ โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านชาวสวนใช้ภูมิปัญญาแก้ปัญหาด้วยตนเอง ด้วยวิธีเช่นนี้จะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ พัฒนาต่อไปได้ ในที่สุดเราอาจจะเห็นความงามความเจริญรุ่งเรืองเกิดขึ้นในท้องถิ่นอีกครั้งหนึ่ง หมู่สาวที่ละทิ้งไร่นาสวนยางพาราของครอบครัว อาจจะคืนสู่ถิ่นอีกครั้งเพื่อสืบทอดอาชีพที่อยู่คู่กับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามานเป็นเวลานาน

บันทึกท้ายบท

- ¹ กลั่น คงฤทธิ์ อายุ 74 ปี, เวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, วันที่ 31 มีนาคม 2545.
- ² เสวนากลุ่มชาวนาดำบลบ้านใหม่, วันที่ 5 มีนาคม 2545.
- ³ เสวนากลุ่มชาวนาดำบลจองถนน, วันที่ 15 มีนาคม 2545.
- ⁴ เวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, วันที่ 31 มีนาคม 2545 และเวทีชาวบ้านเรื่อง “เศรษฐกิจชาวนาสวนยางพาราลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, วันที่ 12 พฤษภาคม 2545.
- ⁵ สัมภาษณ์ พริ้ม นันทรัตน์ อายุ 82 ปี, วันที่ 23 เมษายน 2545.
- ⁶ สัมภาษณ์ ผัน มิตรสุวรรณ อายุ 53 ปี, วันที่ 29 ธันวาคม 2545.
- ⁷ สัมภาษณ์ ประพัฒน์ จันทร์อักษร อายุ 63 ปี, วันที่ 26 เมษายน 2545.
- ⁸ กลั่น คงฤทธิ์ อายุ 74 ปี, เสวนากลุ่มชาวนาดำบลแพรกหา, วันที่ 14 มีนาคม 2545.